

*Новак Гајић**

Стална конференција градова и општина – Савез градова и општина Србије

СЛОЖЕНОСТ КОРПОРАТИВИЗМА И ТЕШКОЋЕ ЊЕГОВОГ РАЗУМЕВАЊА И ОДРЕЂЕЊА

Сажетак

Корпоративизам је сложен политички феномен дугог трајања, велике сложености и разнородности, многоструких облика и лица. Та сложеност је условила различите тешкоће његовог разумевања и одређивања, као и различите приступе томе. У овоме чланку упоредно је приказано шест познатијих дефиниција корпоративизма, карактеристичних по различитим гледиштима на њега: друштвено-организационом, институционалном, процесном, институционално-процесном, економском и доктринарном. Потом је указано на четири тешкоће за разумевање и одређење корпоративизма: различита значења овог појма, широк спектар онога што се под њиме подразумева, стигматизација самог израза корпоративизам и напослетку његова погрешна употреба. На крају је изнет предлог минималне дефиниције корпоративизма, којом се могу обухватити анализирани разлике и превазићи анализирани тешкоће, која би га довољно разликовала од других политичких феномена.

Кључне речи: корпоративизам, дефинисање, тешкоће за дефинисање, вишезначност, разнородност, стигматизација, погрешна употреба, политичко артикулисање, друштвено-економске групе

* Имејл-адреса: novak.gajic@skgo.org.

Нема много политичких појмова који се са корпоративизмом могу поредити по дугом трајању, разноликости употребе и бројности појавних облика. Корен му је у антици (cf. Dirkem 1972), а испољен је у средњем веку – и као политичка идеја и отеловљен у сталешким скупштинама (cf. Gierke 1900 [1881]). Устукнуо је пред апсолутистичким монархијама и буржоаским револуцијама, али је бујао и разгранаво се у 19. веку и првој половини 20. века – у Хегеловој (*Georg Wilhelm Friedrich Hegel*) концепцији грађанског друштва, римокатоличком социјалном учењу, контрареволуционарним и конзервативним тежњама и покретима, анархизму, гилдсоцијализму, фашизму... Преживео је историјски пораз фашизма и опстајао у ауторитарним режимима Иберије и Ибероамерике, а нов облик добио је у југословенском самоуправном социјализму. Данас постоји пре свега као неокорпоративизам, трипартитно усклађивање између послодаваца, синдиката и државе, које нарочито одликује европске системе социјално-тржишне привреде.

Етимологија није довољна за дефинисање, али је корисно поћи од ње. Израз корпоративизам изведен је из латинске речи „корпоратио” (*corporatio*), којој је у корену реч „корпус” (*corpus*) која значи тело. У политичком смислу, корпорација је самостално или споља (одозго) организовани политички субјекат у коме су окупљени људи са истом, сличном или сродном улогом и местом у једној заједници, односно у њеном друштву и(ли) привреди.

Корпоративизам је политичко виђење и примена органицистичке идеје о држави као складној и уравнотеженој заједници у којој сваки део има најфункционалније могуће место и улогу. Корпоративистичка надградња на овај органицистички основ темељи се на начелу да свака корпорација треба да осигура највиши могући ниво користи и добробити властитих чланова, док оне скупно треба да га доносе читавој заједници. Уместо социјалистичке класне борбе, корпоративизмом се нуди класна сарадња (или макар договор или компромис међу класама), док се уместо либералне конкуренције нуди усклађивање. Сврха таквог политичког уређења није ни бескласно друштво ни слободно тржиште, него сарадња и непрестано усклађивање интереса различитих политички артикулисаних друштвених

група. Немачки политиколог Герхард Лембрух то је назвао концертацијом (Lehmbruch 1984).

Корпоративизам државу види као тело саздано од различитих друштвених група које имају одређени политички значај, артикулисан у политичком устројству заједнице. У неким случајевима, основ корпоративистичког устава јесте и својеврстан друштвени или политички уговор, писани или неписани, између корпоративистичких група које творе такав политички систем, па се стога у извесној мери може говорити и о контрактуалистичкој природи корпоративизма.

Корпоративизам је један од најразноврснијих политичких феномена. Појављивао се у разним епохама и на разним меридијанима. Као политичка идеја и као политички систем, бивао је и демократски и недемократски, а посматран кроз призму нововековних политичких подела – леви и десни, социјалистички и конзервативни, етатистички и анархистички. И поред те шароликости, препознат је као нешто посебно и особено. Препознавање, међутим, није исто што и дефинисање, а оно се због оволиких разлика показало изазовним. На тешкоће у дефинисању корпоративизма сликовито је указао шведски социолог Јеран Терборн (*Göran Therborn*), када је то упоредио са покушајем разумевањем сâмога Бога:

Многи верују да је то важна појава, која кључно утиче на друштвени живот. Али нико заиста не зна како она изгледа, па опстаје неслагање, чини се занавек, о томе шта је она и о томе шта она чини. Свако на њу може полагаати право, ради ма које сврхе. Ниједно се мерило не чини кадрим да помири неслагање међу верницима и неверницима, што, међутим, не чини немогућом цивилизовану и занимљиву расправу о таквим стварима као што су значења, историја и функције, па чак ни о референци вере у корпоративизам (Therborn 1992, 24).

Објаснио је и тешкоћу дефинисања овог политичког феномена, што је назвао парадоксом корпоративизма.

Парадокс „корпоративизма” јесте његова велика привлачност као синтетишућег означитеља и као објашњавајуће варијабле за научнике из неколико

дисциплина – политикологије, социологије, савремене историографије и економије – а да он истовремено остаје покретна мета, којој се придаје мноштво различитих дефиниција и спецификација. То да су „корпоративизам” и његове последице изучавани је јасно, али није [јасно] шта је то што се изучава (Therborn 1992, 24).

ШЕСТ ПОЗНАТИХ И ТИПИЧНИХ ДЕФИНИЦИЈА КОРПОРАТИВИЗМА

Ради указивања на сложеност у разумевању корпоративизма, корисно је најпре указати на најважније и најтипичније његове дефиниције, чиме се указује на различите углове разумевања. Свака је по нечему карактеристична, па су према ономе што је у њима пресудно и суштинско за одређење нарави корпоративизма, оне овде назване: (1) друштвено-организациона, (2) институционална, (3) процесна, (4) мешовита (институционално-процесна), (5) економска и (6) доктринарна.

Друштвено-организациона дефиниција комисије Лав XIII

Римски папа Лав XIII (*Leo XIII*), потписник енциклике „О новим стварима” (*Leo XIII* 1891) којом је установљена римокатоличка социјална доктрина, у великој мери корпоративистичка, сазвао је 1881. године посебну међународну комисију римокатоличких богослова и друштвених мислилаца, са задатком да проуче тада нарастајући корпоративизам у односу на римокатоличанство. Комисија је 1884. године у Фрајбургу корпоративизам дефинисала као:

систем друштвене организације који у свом темељу има груписање људи према заједницама њихових природних интереса и друштвених функција, а које као истински и прави органи државе управљају радом и капиталом и усклађују их у питањима од заједничког интереса (*Wiarda* 1997, 37).

Амерички политиколог Хауард Вјарда (*Howard Wiarda*) указао је на четири кључна елемента ове дефиниције: (1) корпоративизам је систем друштвене организације; (2) наглашава заједнице и групе према њиховим природним интересима и друштвеним функцијама; (3) корпоративистичка тела која надзиру ове процесе су агенси државе; (4) њихова је улога да у заједничком интересу усклађују рад и капитал (Wiarda 1997, 37). Оваква дефиниција у великој мери одражава дух времена и околности у којима је написана, јер се тежило давању систематичног одговора на изазове које су постављали либерализам и социјализам.

Шмитерова Институционална дефиниција

Корпоративизам је у новијој политичкој теорији посматран са различитих становишта. Тако је 1974. године Филип Шмитер (*Phillipe C. Schmitter*) корпоративизам дефинисао истичући институционалне (конкретно, организационе) одлике политичког система у коме су представљени различити интереси:

Корпоративизам може бити дефинисан као систем интересног представљања, у коме су конститутивне јединице организоване у ограничен број јединствених, обавезних, некомпетитивних, хијерархијски устројених и функционално диференцираних категорија, које је држава признала или овластила (ако не и створила) и којима је додељен представљачки монопол одлучивања унутар њихових категорија, у замену за поштовање извесних правила о избору њиховог вођства и о артикулисању захтева и подршке (Schmitter 1974, 93–94).

Дајући ову дефиницију, Шмитер је написао да то чини одбацујући „низ алтернативних употреба концепта корпоративизма”, а изражавајући

склоност ка емпиријски везанијој спецификацији која се усредсређује на скуп релативно непосредно приметних, институционално уочљивих особина које садрже праву праксу интересног представљања (Schmitter 1974, 93).

Нагласио је да је овде реч о идеалтипском опису, формулисаном према разнородним одликама разних корпоративистичких поредака, али да „[н]иједан емпиријски постојећи систем интересног представљања не може савршено репродуковати све ове димензије” (Schmitter 1974, 93).

Шмитерова дефиниција критикована је управо због своје институционалистичке природе. Тако је, на пример, британски политиколог Ендру Кокс (*Andrew Cox*) написао да корпоративизам више не треба посматрати као облик државног уређења нити као врсту односа између државе и друштва, већ да га треба очистити од историјских наслага којим је везан за државу и посматрати га процесно, као начин креирања и вођења политике (Cox 1988, 294–295).

Шмитер је ову дефиницију изнео у веома важном тексту „И даље век корпоративизма?”, врло намерно тако насловљеном. Овај чланак из 1974. године често се и с правом сматра почетком изучавања неокорпоративизма. Насловом је Шмитер направио алузију на тврдњу да је 20. столеће век корпоративизма, коју је 1934. године у књизи „Век корпоративизма: Целовита и чиста доктрина корпоративизма” (Manoïlesco 1934) изнео румунски економиста, државник и потоњи политички робијаш Михаил Манојлеску (рум. *Mihail Manoilescu*, фр. *Mihail Manoïlesco*). У четири деценије између објављивања ова два списка штошта се са корпоративизмом издешавало.

Лембрухова процесна дефиниција

Немачки политиколог Герхард Лембрух (*Gerhard Lehmbuch*) определио се за процесни приступ дефинисању корпоративизма, ставивши нагласак на корпоративизам као посебан вид стварања јавне политике.

Корпоративизам је више но посебан образац артикулисања интереса. Он је пре институционализовани образац формирања политике у коме велике интересне организације сарађују једна са другом и са јавним властима, не само у артикулисању (нити чак „посредовању”) интереса, него, у својим развијеним

облицима, у „ауторитативној расподели вредности” и у спровођењу такве политике (Lehmbruch 1977, 94).

Овом је дефиницијом можда понајбоље ухваћена суштина неокорпоративизма, са његовом новом парадигмом, у чијој су жижи односи међу друштвеним и економским групама (понајвише потоњим), а не саме групе као конституенти корпоративистичке политике.

Хуова и Стивенсова мешовита (институционално-процесна) дефиниција

Двојица економиста, Кинез из Канаде Ђингђинг Хуо (кин. 霍京京, енг. *Jingjing Huo*) и Американац Џон Стивенс (*John D. Stephens*) комбиновали су Шмитеров институционални и Лембрухов процесни приступ, настојећи да дефинишу природу корпорација и њихову улогу у савременој економији.

У корпоративистичким политичким економијама, кровна удружења капитала и рада срећу се са државом да би постигла погодбу о широј социјалној и економској политици, што укључује државну потрошњу, опорезивање, политику плата и тако даље. У пракси, само високо централизоване интересне групе могу прогурати такву погодбу (Huo and Stephens 2015, 410).

Додали су да кључни, можда и најкључнији елемент те погодбе лежи у томе да синдикати

пристану на ограничавање раста плата у замену за ширење „друштвене плате“, односно користи од државе благостања, и трансферних и услужних, које погодују њиховим члановима (Huo and Stephens 2015, 410).

Ова дефиниција занимљива је и вредна помена као покушај сливања Шмитеровог и Лембруховог полазишта у једно, али је ограничена тиме што је строго неокорпоративистичка и не даје осврт на корпоративизам у целини.

Палова и Винклера економска дефиниција

Пишући о корпоративизму, британски економски социолози Реј Пал (*Raymond Edward Pahl*) и Џек Винклер (*Jack T. Winkler*) превасходно су мислили на неокорпоративизам. Посматрали су га економским очима и сматрали економским системом (пре него политичким) који се разликује од капитализма и социјализма. У жижи су им били однос *власништва* над предузећима и *контроле* над читавом привредом, па су корпоративизам дефинисали као:

свеобухватни економски систем у коме држава интензивно усмерава привреду која је претежно у приватном власништву ка четири циља [...]: поретку, јединству, национализму и „успеху” (Pahl and Winkler 1975, 28).

Додали су да је „суштина корпоративизма као економског система [...] *приватно* власништво и *државна* контрола” (Pahl and Winkler 1975, 28). Своју дефиницију илустровали су следећом табелом, у којој су по врсти власништва у привреди и контроли над њом разврстали четири економска система: капитализам, синдикализам, корпоративизам и социјализам.¹

Табела 1: Разврставање економских система према врсти власништва и контроле над њим (по Палу и Винклеру)

		Власништво	
		Приватно	Јавно
Контрола	Приватна	капитализам	синдикализам
	Јавна	корпоративизам	социјализам

Извор: Pahl and Winkler 1975, 31.

¹ Овде је занимљиво поменути либералну критику политичке економије корпоративизма, која га по ефектима контроле над привредом пореди са социјализмом, иако привреда у корпоративизму није ни у државном ни у друштвеном власништву.

У чланку „Надолазећи корпоративизам” из 1975. године, у коме су Пал и Винклер објавили ову дефиницију, недвосмислено је јасно да су корпоративизам њих двојица посматрали искључиво као економски систем. Ову дефиницију стога тако треба и посматрати. Њоме је на језгровит начин дефинисан један аспект корпоративизма, изузетно важан, али не и корпоративизам уопште. Чланак је иначе доцније доста критикован као кратковид, јер је у њему предвиђан брз преображај Велике Британије у корпоративистичку државу.

Халевијева доктринарна дефиниција

Израелски економски историчар Јосеф Халеви (хеб. יוסף הלוי, енг. *Joseph Halevi*) корпоративизам је овако дефинисао:

Корпоративизам је скуп политичких доктрина које за циљ имају организовање грађанског друштва на основу струковних или професионалних представљања у скупштинама које се називају Сталежи или Корпорације (Halevi 1990, 77).

Халеви је својом дефиницијом корпоративизам извукао из строго неокорпоративистичког контекста, вративши му ширину да обухвати и оно што га је одликовало и у ранијим временима.

Док се претходним трима дефиницијама указује на праксу, код Халевија се корпоративизам гледа идејно, као скуп идеја усмерених на успостављање праксе. Та се пракса огледа кроз институционално политичко представљање, а важно је напоменути да, за разлику од неколико претходно наведених дефиниција, у Халевијевој нема изричитог помињања интереса, односно интересног представљања. Оно је вероватно овде ипак имплицитно, јер се подразумева да сталешки организоване струке и професије имају интересе и да ће их заступати парламентарним деловањем.

Ова Халевијева дефиниција није далека гледању на корпоративизам у овоме раду, али се разликује у две важне ствари. Прва се тиче проширења основице корпоративистичког окупљања – са струковног или професионалног окупљања на окупљање према улози у друштву уопште (мада се та улога,

уистину, у корпоративизму најчешће подудара са улогом у економији једног друштва). Друго неподударање јесте у томе да нису скупштине у сваком корпоративизму попршта деловања политичких корпорација – у неокорпоративистичком трипартизму то се неретко дешава не само ван скупштина, него и далеко од очију јавности, у формалним или неформалним социјално-економским саветима, док у неким корпоративистичким диктатурама сталешке скупштине нису бивале ништа до фасада политичког живота и друштвеног плурализма.

ТЕШКОЋЕ У ДЕФИНИСАЊУ КОРПОРАТИВИЗМА

Различите изложене дефиниције указују на сложеност разумевања политичког феномена корпоративизма, из које потичу и тешкоће његовог одређења. Та сложеност је вишеструка, па су такве и њоме условљене тешкоће за дефинисање: (1) вишезначност појма корпоративизам, (2) широк дијапазон онога што се назива корпоративизмом, (3) стигматизација израза корпоративизам и (4) погрешна употреба тог израза.

Вишезначност појма корпоративизам

Прва сложеност на коју треба указати лежи у различитим значењима која појам корпоративизма садржи и која му се придају. Амерички политиколог Даглас Чалмерс (*Douglas A. Chalmers*) сматрао је овај појам вишезначним² и идентификовао је четири његова основна значења, а последње међу њима разграно на још два: (1) однос државе и групе, (2) режим, (3) идеологија и (4) део теоријског дискурса: (а) објашњење и (б) тумачење.

Корпоративизам као однос државе и групе

Чалмерс је истакао да се вероватно најчешће подразумевано значење корпоративизма тиче односа између интереса и владајућег апарата.

² „Он је водиља за истраживање, има улогу у политичким расправама и доприноси теорији. У сваком од ових контекста он купи различита значења.” (Chalmers 1991, 60).

Слика корпоративизма која најпре пада на памет јесте слика формалне организације која представља велики економски или професионални интерес пред државним званичницима, у оквиру неке званичне установе (Chalmers 1991, 79).

Поредећи га са плурализмом, приметио је да су у жижи потоњег односи између група, док су код њега то односи између група и државе. Носили они сарадњу или сукоб, контролишу их правне норме, а „живот групе обликован је њеним односом размене са државом” (Chalmers 1991, 62). Још један вид разликовања Чалмерс је нашао у томе што у корпоративизму држава јесте део плетива различитих политичких интереса, док у плурализму није, већ јој је ту намењена улога посредника. Поредећи корпоративизам са марксистичким погледом на класно друштво, порицао је да апарат идеалтипске корпоративистичке државе служи класној доминацији. Следећа одлика „формалне организације” за Чалмерса је монопол у представљању организованих интереса, јер држава не трпи да са једном друштвеном или економском групом има однос кроз више организација.³ Корпоративистичка држава отуд преузима улогу онога који не само што званично и службено признаје или овлашћује организације са којима улази у однос у коме оне представљају интересе, већ их и сама каткад ствара, док у својим ауторитарним формама она конкуренцију сузбија. Позвавши се на Шмитера, истакао је разлику између државног и друштвеног корпоративизма – односно између ситуација у којима држава доминира над друштвено-политичким групама (енг. *state-dominated groups*) и у којима оне доминирају над државом (енг. *group-dominated states*).

Корпоративизам као режим

Чалмерс је корпоративизам видео и као „сложену организацију политичког друштва”, а за пример је узео италијански фашизам,

који је тежио да систем странака и парламента замени системом корпоративистичких тела, у којима би „сви”

³ Отуд, на пример, у трипартизму држава тежи да преговара са репрезентативним синдикатима и удружењима послодаваца, а не са свим групама које се тако представљају.

интереси имали чврсту и учвршћену улогу у процесу политичког одлучивања (Chalmers 1991, 63).

Сматрао је да, и поред те амбиције, корпоративизам под Мусолинијем (*Benito Mussolini*) није до краја спроведен. То га није чудило, јер је то главни налаз безмало свих истраживања о готово свим корпоративистичким експериментима. Ипак је устврдио да режим корпоративизма не треба одбацити, сâм као застарело одбачивши тумачење да је такав режим успостављен тек ако је уставно дефинисан. Држао је да је корисније корпоративизмом обележити „било какав свеобухватни скуп односа у коме су главни интереси у друштву доведени у формални, спецификовани скуп односа размене са државом” (Chalmers 1991, 64). Уместо конститутивног самодефинисања, Чалмерс је увео два нужна услова да неки политички систем буде сматран корпоративистичким:

1. Већина главних група у друштву је корпоративистичка, односно правно дефинисана са специфичним системом права и дужности.⁴

2. Релативно стална схема представљања, односно успостављеност група које представљају важне интересе у друштву.⁵

Према њему, ова два услова испуњавају и многи режими који се не самодефинишу као корпоративистички, а да лабављење услова које је навео (као и корпоративистичких процедура) практично значи да више није реч о корпоративизму, него о плурализму.

Додао је да корпоративизам одликује и посебан начин решавања сукоба. Док је у плурализму то преговарање, а у класном моделу или солидарност (међу сличним класама) или класни рат – у корпоративизму је то пажљиво регулисано бирократско планирање, које треба да произведе неки рационални исход.

4 „Режим не би био корпоративистички ако се групе непрестано редефинишу према, на пример, преговарачкој моћи.” (Chalmers 1991, 64).

5 „Ако би групе релевантне за креирање политике бивале по сваком питању редефинисане, систем не би могао бити сматран корпоративистичким.” (Chalmers 1991, 64).

Корпоративизам као идеологија

Анализу корпоративизма као идеологије, Чалмерс је започео позивањем на суфикс „изам”, често коришћен да ослика не само врсту односа, већ пре свега скуп вредности о њима, што и твори идеологију. Корпоративистичка идеологија увек заступа неки успостављени интерес, а да не мора бити речи о доминирајућем интересу. Тако се у 19. веку Римокатоличка црква прво корпоративизмом бранила од етатизма, да би се потом у савезништву са државом бранила од социјализма. Сматрао је да је у првом случају либерализам, који рђаво гледа на учешће државе у привреди, настојао да у друштвеним питањима држава преузме неке црквене функције, па је стога корпоративизам служио да штити аутономију цркве. С друге стране, корпоративизам је супротстављан социјализму истицањем потребе за међукласним складом уместо класне борбе. Појавом фашизма, жижа корпоративистичке идеологије умерена је са друштвене хармоније на истицање дужности и права државе да спречи друштвено распарчавање и наметне јединство.

Корпоративизам је прешао пун круг, од идеологије која је бранила права аутономних организација од државног апарата, до идеологије тог државног апарата који је настојао да сузбије независне организације. Иако такви помаци у политичким значењима нису својствени само корпоративизму, ипак изненађује како је велико било обртање његове политичке улоге (Chalmers 1991, 67).

Корпоративизам као део теоријског дискурса

Чалмерс је указао и на сазнајну употребу корпоративизма, на његов допринос напретку политикологије, када служи као *објашњење* и као *тумачење* политичких појава. У експланаторном случају, реч је о традиционалном, позитивистички схваћеном доприносу који се мери изградњом теорија, откривањем једноставнијих и основнијих независних варијабли или формулисањем јасних хипотеза и концепата. У интерпретативном случају, реч је о доприносу који се мери давањем кохерентног нормативног основа и разумевања

(најчешће) историјских трендова. Чалмерс је нашао три главна експланаторна доприноса корпоративизма: (1) важност веза државе и група за објашњавање разних исхода; (2) важност диференцијације унутар државног апарата и (3) важност одабира истраживачких поставки и предмета истраживања. Главни интерпретативни допринос је у томе што је мање строго научан и што се се њиме на прави начин могу информисати људи који доносе политичке одлуке. На крају је оценио да је корпоративизам дао већи допринос као тумачење него као објашњавање, јер је реч о теорији рођеној у политичком деловању, а не у политичкој науци.

Чалмерсовом виђењу епистемолошког значаја корпоративизма треба додати и Вјардина методолошка разматрања о компаративистици, коју је назвао краљицом политикологије (Wiarda 1998, 936). Издвојио је пет модела за упоредно проучавање политике, као нове и алтернативне у односу на развојну теорију (која је главна тема тог текста): *теорија зависности, корпоративизам, политичка економија, бирократски ауторитаризам и марксизам* (Wiarda 1990). Пишући о корпоративизму као методу, истакао је да унутар њега постоје две школе мишљења. Прва га сматра „општим обрасцем политичког сазнања” (Wiarda 1990, 73), попут либерализма или марксизма, док друга има ширу визуру, па корпоративизам сматра једним од општих модела политичког система,

без посебних регионалних или културних афинитета, који садржи посебну врсту односа између друштвених структура и државе, па је стога присутан у широком спектру режимâ (Wiarda 1990, 73).

Није их супротстављао, него је држао да се могу плодотворно надопуњавати.

Вјарда је разматрао и нека ограничења у коришћењу корпоративизма као метода упоредне политикологије. Наизглед парадоксално, она проистичу из свеопште присутности корпоративизма у безмало свим политичким режимима. Вјарда је сматрао да управо то доводи до умањења његове корисности као средства објашњавања.

[К]орпоративистичке одлике [...] могу се у различитим мерама готово универзално пронаћи; корисност корпоративизма као средства објашњавања широко је призната међу научницима; корпоративистички приступ је у литератури прихваћен као доприносиће, али не и као целовито или довољно објашњење (Wiarda 1990, 73).

Закључио је да је корпоративистички приступ упоредној политикологији превазиђен, не више због контроверзи везаних за корпоративизам, него баш услед његове широке прихваћености, због које је у извесној мери и досадио.

Широк обухват корпоративизма

Другу тешкоћу у дефинисању корпоративизма поставља његова разноврсност, односно широк обухват политичких идеја, идеологија, поредака и покрета, као и историјских епоха и крајева света у којима се корпоративизам испољавао и испољава.

Многи су аутори указали на то да корпоративизам обухвата широку лепезу идеја. Примера ради, Шмитер је побројао разне политичке покрете и политиколошке правце у којима има корпоративизма, додавши како им се број овим списком не исцрпљује: *романтичарска органицистичка државна мисао, предмарксистички протосоцијализам, социјално-хришћански етички традиционализам, фашистички ауторитаризам, секуларни модернизаторски национализам, радикални буржоаски солидаризам, мистички универзализам, интернационалистички функционализам, реакционарни псеудокатолички интегрализам, технократски прокапиталистички реформизам, антикапиталистички синдикализам, гилдсоцијализам, комунитаризам и буржоаски социјализам* (Schmitter 1974, 87–88). Велики је изазов налажење заједничког у овако различитим правцима.

Уз разноликост облика, корпоративизам прати и разноликост критика. Немачки социолог Волфганг Штрек (*Wolfgang Streeck*) и амерички политиколог Лејн Кенворди (*Lane Kenworthy*) набројали су сијасет замерки које му се са

разних страна упућују, јер му мањка кохерентно нормативно оправдање:

Сећања на антидемократски, ауторитарни државни корпоративизам држе се и под сумњу стављају корпоративистичке идеје. Католичко заступање начела супсидијерности са собом носи традиционални комунитаризам који се коси са модернистичком и етатистичком баштином социјалдемократије. Са друге стране, левичарска подршка колективном преговарању често је праћена страхом од губитка синдикалне аутономије због уградње у економску политику власти, као и одбијањем „класне колаборације”. Социјалдемократске наде да ће државна интервенција донети већу једнакост такође стоје на путу неупитној подршци корпоративизму. Либерали корпоративизам избегавају због његових антикомпетитивних, монополистичких установа и урођеног колективизма. Конзервативци, често здружени са републиканском левицом, страхују за јединство и целовитост државе. Док први корпоративизам повезују са „синдикалистичком државом“, потоње плаши да државу не заробе посебни секторски или пословни интереси који користе привилегован институционални положај да блокирају одлуке већине. Демократска теорија упозорава на „картел елита“ који парламент чини немоћним, док економска теорија осуђује рентијерство и неефикасност расподеле, наводно изазване суспендовањем тржишне утакмице. Страх да ће тоталитарна држава преузети грађанско друштво стоји уз страх да ће сукоби, који су потоњем урођени, разбити државу или је подредити посебним интересима без демократске легитимности (Streek and Kenworthy 2005, 449).

Поред разноврсности политичких идеја и идеологија, корпоративизам се везује и за различите историјске епохе. Претече су му у антици, а испољавао се у средњем веку и новом веку, као и у добу чији смо савременици. Унутар ових великих епоха, јављао се у најразличитијим периодима. При указивању на тешкоће у дефинисању корпоративизма, ово је важно напоменути јер је он у свакој од њих другачије испољаван. Ако се за пример узме Апенинско полуострво, као

релативно мали географски простор, виде се колосалне разлике између заметака корпоративизма у старом Риму (и у републици и у царству), средњовековног корпоративизма италијанских градских република, фашистичког корпоративизма под Мусолинијем и неокорпоративизма чији су елементи присутни у данашњој Италији.

На крају, поред идејне и историјске, разноврсност корпоративизма има и географску димензију. Корпоративистички политички системи, као и политички системи са неким елементима корпоративизма, најдубљи корен имају у Европи и Јужној Америци, али су се и другде јављали. Вјарда је сматрао да корпоративизам није географски и културолошки условљен (Wiarda 1990, 73). Различити су аутори набрајали разне државе (бивше и садашње) и крајеве света у којима су постојали, или у којима и сада постоје, разноврсни корпоративистички политички системи, односно политички системи са неким елементима корпоративизма (који су у њих укључени на веома различите начине): Аргентина, Аустрија, Аустро-Угарска, Белгија, Бразил, Велика Британија, Грчка, Данска, Естонија, Индонезија, Ирска, Италија, Југославија, Јужна Кореја, Кастиља, Каталонија, Кина, Мексико, Млеци, Немачка, Никарагва, Норвешка, Перу, Португалија, Русија, Свето Римско Царство Немачке Народности, Сједињене Америчке Државе, Ријека, Финска, Фирентинска Република, Француска, Холандија, Швајцарска, Шведска, Шпанија... Поред ових политичких система, у различитим земљама постојали су различити корпоративистички политички покрети (успешни, донекле успешни или неуспешни), док су у њима стварали и деловали разни корпоративистички мислиоци и идеолози.

Стигматизација

Репутацију корпоративизма највише је оштетио фашизам, коме је он био један од градивних елемената, а посебно ратно савезништво са Трећим рајхом, иако немачком нацизму корпоративизам није био дефинишући чинилац, него тек маргинални део идеологије пре доласка на власт (cf. Miller Lane and Rupp 1978). „У популарном схватању,

корпоративизам је, или је био, често асоциран са фашизмом и стога носи веома емотивне конотације” (Wiarda 1997, 12). Ова стигматизација често је водила одбацивању корпоративизма у целини и занемаривању његових других аспеката. Вјарда је то сликовито описао догађајем из властитог искуства. Једном приликом му је у Холандији, после предавања које је држао о корпоративизму, пришао један времешни слушалац, рекавши да се као члан покрета отпора у Другом светском рату борио против корпоративизма, немачке окупације и фашизма, па да му је стога веома тешко да прихвати поновну појаву корпоративизма, као и то да би он могао бити коришћен тек као неки неутралан израз из друштвених наука (Wiarda 1997, xi).

На ово је указао и Чалмерс, написавши да се на корпоративизам као на идеологију данас ретко ко позива, управо због јаке негативне асоцијације на фашизам. Додао је да би политичар који би тај израз драговољно усвојио био или веома храбар или заслепљен политичком мржњом (Chalmers 1991, 67).

Вјарда и Чалмерс нису једини приметили стигматизацију корпоративизма и осетили потребу да је у својим списима истакну. Канадски политиколог Лио Панич (*Leo Victor Panitch*) записао је:

До ове деценије,^[6] корпоративизам је био израз или поприлично ограничен на истраживање историје идеологија и/или фашистичких режима, или је био популаран (посебно у радничком покрету) погрдни израз за кооптирање синдиката у државну политику прихода или у структуру планирања привреде (Panitch 1980, 159).

Још пре Панича, британско-амерички историчар политичких идеја Л. П. Карпентер (*L. P. Carpenter*) је есеј о историји британског корпоративизма из 1976. године отпочео констатацијом да се и на помен корпоративизма одмах реагује помишљу да је то тек додаток фашизму, ништа до „напор да се покрету који је презирао идеје да̂ некаква теорија” (Carpenter 1976, 3).

6 Мисли се на осму деценију 20. века, раздобље од 1971. до 1980. године.

Пал и Винклер су на стигматизацију корпоративизма гледали из визуре политичке економије, сматрајући је узроком неразумевања и неразликовања привредно-политичких појмова и система.

Корпоративизам је посебан облик економске структуре. Као таквог су га тридесетих година 20. века препознавали људи различитих политичких усмерења, пре но што је Хитлер угасио ентузијазам којим је поздрављана Мусолинијева варијанта.^[7] Чињеница да наш сужени речник политичке економије сада алтернативне чисте облике економије види просто као „капитализам” или „социјализам”, последица је чињенице да су силе Осовине изгубиле Други светски рат (Pahl and Winkler 1975, 31).

Тврдили су да су британски политичари током седамдесетих година 20. века увођење корпоративизма маскирали другачијим именима.

Узевши у обзир последице економских политика које сада заступају, разумљиво је да су политичари несклони да отворено прогласе корпоративизам, ако уопште и препознају да је управо то оно што они предлажу. Лабуристи се хвале како је овај пут то заиста „изградња социјализма”. Конзервативци се буне да они слободном предузетништву помажу да прегура тешко време. Либерали тврде како заузимају средње становиште, иако су баш они од свих странака најпосвећенији законској контроли зарада и цена (Pahl and Winkler 1975, 31).

Њих двојица су корпоративизам духовито назвали „фашизмом са људским ликом” (Pahl and Winkler 1975, 30), поигравајући се крилатицом „социјализам са људским ликом”, којом су именоване неуспеле чехословачке политичке реформе 1968. године.

Шмитер је написао да је најтежи задатак истраживача корпоративизма да са њега скину погрдни призивок и погрдне

7 Аутори су се овде позвали на чињеницу да је италијански фашистички режим, упркос антидемократичности, годинама уживао немале симпатије међу политичким и привредним елитама оновремених западних демократија, пре свега због заједничког им антикомунизма, који је под Мусолинијем био драстичан и веома насилан.

импликације, а да то посебно отежава чињеница да, за разлику од тридесетих година 20. века, сада (то јест 1974. године) врло мало режима отворено и поносно носи корпоративистичко име (Schmitter 1974, 86). Уз дозу ироније, додао је како стога посебно изазовну игру представља брижљиво и намерно прикривање корпоративизма називима као што су партиципација, сарадничко планирање, мешовито представљање или стално консултовање. За то је ипак показао разумевање, бескорисним сматрајући да се корпоративизму аутоматски ударају етикете фашизма и репресивности. Једнако бескорисним сматрао је било какво вредносно осуђивање корпоративизма унапред.

Овде би ваљало додати како је управо таква стигматизација корпоративизма одговорна и за његово изостављање из уобичајених одређивања и описивања југословенског самоуправног социјализма, политичког система у коме смо деценијама живели.

Разни недемократски политички системи са корпоративистичким елементима, десничарски и левичарски, корпоративизмом су се превасходно служили као фасадом за прикривање властите ауторитарне (неретко и тоталитарне) природе. Тим режимима корпоративизам је служио за симулирања плурализма, солидарности и политичког дијалога.

Погрешна употреба израза корпоративизам

Поред одређивања онога што корпоративизам садржи и подразумева, односно онога шта он јесте, потребна је и напомена о томе шта корпоративизам није, односно указивање на једну све увреженију термилошку нетачност. У савременом политичком говору антиглобалистичких покрета, пре свега северноамеричком и на енглеском језику, под изразом „корпорације” (енг. *corporations*) подразумевају се велики привредни субјекти, односно сложена и диверсификована предузећа крупног капитала,⁸ док се под изразима „корпоративна

⁸ Енглеско именоване предузећа корпорацијама корен има у средњовековном корпоративизму. Процес оснивања предузећа називан је „инкорпорација” (енг. *incorporation*), што би дословно значило утеловљење, а тако је називан и процес настанка било каквог правног лица – како привредног, тако и друштвеног или политичког. Отуд и скраћеница „*inc.*” која се често налази на крају званичних назива предузећа у Великој Британији, од речи „инкорпорејтид” (енг. *incorporated*), која значи да је предузеће основано или утемељено,

држава” (енг. *corporate state*) и „корпоративно друштво” (енг. *corporate society*) подразумевају држава и друштво који су плен пословних корпорација – уместо државе као демократске политичке заједнице њених грађана, односно уместо слободног друштва. Из тога се затим изводи да би изразом „корпоративизам” (енг. *corporatism*) била означена идеологија која би стајала иза такве (стварне или тек перципиране) недемократске надмоћи крупног капитала над државом и друштвом.⁹ Ово колоквијално значење корпоративизма није предмет овога рада, нити улази у елементе за дефинисање корпоративизма, али је корисно, можда чак и важно, указати и на њега, јер овакво буквално превођење енглеског израза, који је ионако у најмању руку веома упитне тачности, каткад улази и у српски језик.

ЗАКЉУЧАК: МИНИМАЛНА ДЕФИНИЦИЈА КОРПОРАТИВИЗМА

Све ово отежава разумевање основне и суштинске одлике корпоративизма, која га издваја од осталих политичких идеја, система и покрета. Да би се том разумевању приступило, потребно је разгртање различитих наслага налеглих на корпоративизам и окамовско (лат. *Gulielmus Occamus*, енг. *William of Ockham*) нишањење суштине овог феномена. Тиме треба доћи до његове минималне дефиниције, која целовито указује на суштину корпоративизма, не изоставивши ниједан њен елемент, а без онога што га некад одликује, а некад не. На пример, корпоративизам има тесну везу с органицизмом. Често је политички израз органицистичког погледа на људску заједницу, али не и увек, тако да органицизам не може бити коришћен за дефинисање корпоративизма, а слично је и са појавама као што су интерес и друштвени уговор. Корпоративизам се такође не може сводити на економију, иако је она веома важна сфера његовог испољавања. Корпоративизам јесте израз плуралности привреде и друштва, али је чвршће структурисан од плурализма. Не може се описивати ни кроз призму идеологије, јер „може имати многе облике, леве и

односно инкорпорисано (дословно преводено: утеловљено).

⁹ Правилнији израз који се за ово понекад користи, премда ређе, јесте „корпоратократија” (енг. *corporatocracy*).

центристичке као и десне, хришћанске као и секуларне, социјалистичке као и фашистичке” (Wiarda 1997, 12).

Суштина корпоративизма лежи у његовом субјекту, односно његовим конститутивним јединицама – политичким корпорацијама, као друштвеним, струковним и привредним ентитетима конституисаним према улози коју као делови имају унутар заједнице. Следећи корак јесте њихов однос – међусобно и према заједници. Да би корпорација била конституент политичког система, неопходно јој је такво признавање и од осталих корпорација и од целине политичког система. Ниједна од њих не поседује целину политичке власти која заједницу твори сувереном, нити могућност да њоме доминира, нити да је сама обликује. Из угла корпоративизма, целина државе зависи од њених сегмената, док су они такође међузависни и упућени једни на друге, заједно творећи јединствен и недељив политички систем.

Минимално дефинисан, корпоративизам би био *политичко организовање друштва кроз узајамно и политичким системом признате групе саздане према улози коју у том друштву имају*. Те групе називају се политичким корпорацијама. Њихово груписање најчешће је, али не и нужно, према њиховој економској улози у друштву. Како се корпоративизам преваходно испољава кроз политичке *идеје*, политичке *покрете* и политичке *системе*, разумевању корпоративизма допринело би и дефинисање сваке од тих сфера.

Као *политичка идеја*, корпоративизам је скуп политичких идеја којима је заједничка тежња ка политичком организовању друштва кроз корпорације – узајамно и политичким системом признате групе конституисане према улози које у том друштву имају.

Корпоративистички *политички покрет* јесте онај политички покрет који је надахнут неком корпоративистичком политичком идејом и који је заступа, тежећи успостављању корпоративистичког политичког система.

Корпоративистички *политички систем* јесте политички систем заснован на политичком организовању кроз узајамно и

политичким системом признате групе саздане (конституисане) према улози коју у том друштву имају.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Carpenter, L.P. 1976. "Corporatism in Britain, 1930–45." *Journal of Contemporary History* 11(1): 3–25.
- Chalmers, Douglas A. (1991) "Corporatism and Comparative Politics." In *New Directions in Comparative Politics* ed. Howard J. Wiarda, 59–81. Boulder, CO: Westview Press.
- Cox, Andrew. 1988. "The Old and New Testaments of Corporatism: Is it a Political Form or a Method of Policy-making?" *Political Studies*, XXXVI: 294–308.
- Dirkem, Emil. 1972. *O podeli društvenog rada*. Beograd: Prosveta.
- Gierke, Otto von. 1900 [1881]. *Political Theories of the Middle Ages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Halevi, Joseph. 1990. "Corporatism." In *Problems of the Planned Economy* eds. John Eatwell, Murray Milgate & Peter Newman, 77–79. London & Basingstoke: The Macmillan Press Limited.
- Huo, Jingjing and John D. Stephens. 2015. "From Industrial Corporatism to the Social Investment State." In *The Oxford Handbook of Transformations of the State*, eds. Stephan Leibfried et al., 410–425. Oxford: Oxford University Press.
- Lehmbruch, Gerhard. 1977. "Liberal Corporatism and Party Government." *Comparative Political Studies* 10: 91–126.
- Lehmbruch, Gerhard. 1984. "Concertation and the Structure of Corporatist Networks." In *Order and Conflict in Contemporary Capitalism*, ed. John Goldthorpe, 60–80. Oxford: Clarendon Press.
- Leo XIII, Pope. 1891. *Rerum Novarum* http://www.vatican.va/holy_father/leo_xiii/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_15051891_rerum-novarum_en.html.

- Manoïlesco, Mihail. 1934. *Le siècle du corporatisme : Doctrine du corporatisme integral et pur*. Paris : Librairie Félix Alcan.
- Miller Lane, Barbara and Leila J. Rupp. 1978. *Nazi Ideology Before 1933: A Documentation*. Austin: University of Texas Press.
- Pahl, Raymond Edward & Jack T. Winkler. 1975. "The Coming Corporatism." *Challenge* Vol. 18(1): 28–35.
- Panitch, Leo. 1980. "Recent Theorizations of Corporatism: Reflections on a Growth Industry." *The British Journal of Sociology* 31(2): 159–187.
- Schmitter, Phillippe C. 1974. "Still the Century of Corporatism?" *The Review of Politics* 36(1): 85–131.
- Therborn, Göran. 1992. "Lessons from 'Corporatist' Theorizations." In *Social Corporatism: A Superior Economic System?*, eds. Pekkarinen, Jukka, Matti Pohjola & Bob Rowthorn, 24–43. Oxford: Oxford University Press.
- Wiarda, Howard J. 1990. "Rethinking Political Development: A Look Backward over Thirty Years, And a Look Forward." *Studies in Comparative International Development* 24(4): 65–82.
- Wiarda, Howard J. 1997. *Corporatism and Comparative Politics: the other great "ism"*. London: M.E. Sharpe.
- Wiarda, Howard J. 1998. "Is comparative politics dead? Rethinking the field in the post-Cold War era." *Third World Quarterly* 19(5): 935–949.

Novak Gajić*

*Standing Conference of Cities & Municipalities –
National Association of Local Authorities in Serbia*

THE COMPLEXITY OF CORPORATISM AND DIFFICULTIES FOR ITS UNDERSTANDING AND DEFINING

Resume

Corporatism is a complex political phenomenon, long-lasting, highly diverse, and with many shapes and facets. This complexity causes various difficulties in its understanding and defining, as well as various approaches to it. This article compares six distinguished definitions of corporatism, each characterising a different perspective: societal-organisational, institutional, procedural, institutional-procedural, economic, and doctrinal. It then points to four difficulties for understanding and defining corporatism: different meaning of the term, wide spectrum of what is understood by it, stigmatisation of the very term, and finally its erroneous usage. The article concluded by proposing a minimal definition of corporatism, which could encompass the analysed differences and overcome the analysed difficulties, while distinguishing it sufficiently from other political phenomena.

Keywords: corporatism, definition, difficulties for defining, diverse meanings, diverse usage, stigmatisation, erroneous usage, political articulation, socio-economic groups

* E-mail address: novak.gajic@skgo.org.